

Makale Gönderim Tarihi: 26.06.2024

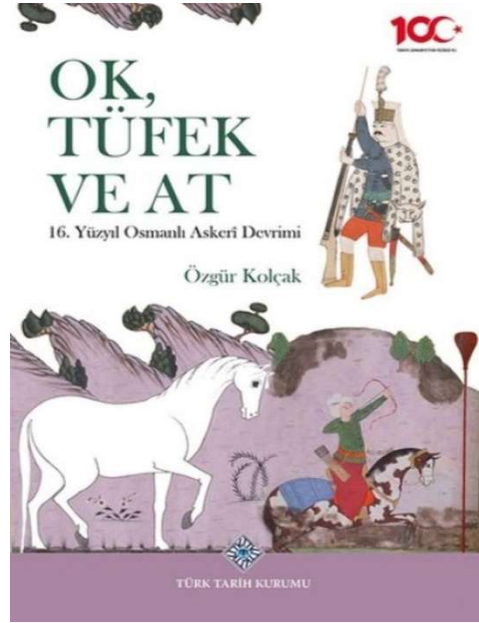
Yayına Kabul Tarihi: 08.07.2024

Kitap Değerlendirmesi

Ok, Tüfek ve At 16. Yüzyıl Osmanlı Askerî Devrimi
Özgür Kolçak, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2023
ISBN 978-975-17-5742-5.

Batuhan Yıldız*

16. ve 17. yüzyıllar askerî tarih açısından mevcut ile yeni silah teknolojilerinin muharebe meydanlarında, kale muhasaralarında ve deniz muharebelerinde bir arada kullanılmaya başlandığı bir geçiş dönemidir. Yeni ateşli silah teknolojisi yalnızca soğuk silahların parlak ışığını söndürmekle kalmayacak aynı zamanda yeni askerî taktiklerin, yeni silah üretim usullerinin ve yeni askerî mimarinin de ortaya çıkmasına sebebiyet verecektir. Tüm bu gelişmeler ilk önce mevcut olan ile yeninin bir arada kullanılmasını başta gerekli kılarken, sonunda tamamen yeni olanın baskın hale gelmesi ile sonuçlanacaktır. Ateşli silahların kullanımı ile başlayan bu süreç nihayetinde Avrupalı tarihçiler tarafından “Askerî Devrim” olarak adlandırılacaktır. Özgür Kolçak’ın “Ok, Tüfek ve At 16. Yüzyıl Osmanlı Askerî Devrimi” adlı çalışması da bu askerî devrim kuramı üzerinden sürecin Osmanlı tarafına odaklanmaktadır.

Çalışmanın takdim bölümü Prof. Dr. Feridun M. Emecen tarafından kaleme alınmıştır. Takdim kısmında Feridun Emecen, Osmanlı askerî tarihi çalışmaları üzerine çeşitli tespitlerde bulunmaktadır. İfade ettiği bu tespitlerin ardından yürütülmekte olan yeni çalışmalar ve oluşturulan yeni çalışma grupları hakkında da bilgi vermektedir. Takdim bölümünün son kısmında ise kaleme alınan bu çalışmanın öne çıkan ve askerî tarih alanına sunmuş olduğu katkıları ifade etmektedir.

* Bilim Uzmanı, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü Doktora Öğrencisi, hanbatuyildiz@gmail.com, Orcid ID: 0000-0001-9044-3339.

Çalışma yedi ana başlıktan oluşmaktadır. “Bir Tarih Kuramı Olarak Askerî Devrim” adlı birinci bölüm, “Yeni Askerî Tarih” olarak da adlandırılan bu kavramın nasıl ortaya çıktığını, alanın öncü isimlerinin kimler olduğunu, bu isimlerin eserleriyle ortaya konan batı merkezli askerî devrim yaklaşımına ve bu yaklaşıma karşı gelen eleştirilere odaklanmaktadır. Birinci bölüm, Özgür Kolçak’ın kitap boyunca üzerinde sıkça duracağı askerî devrim kuramı hakkında okuyucu için bir ön hazırlık olarak da değerlendirilebilir. Bu kavrama aşına olmayan bir okuyucunun kitap boyunca karşısına çıkacak olan bu kavramı daha ilk bölümde öğrenmesi kitabın devamında üzerinde durulacak noktaların daha iyi anlaşılabilmesi adına oldukça önemlidir.

“Osmanlı’nın Aynasında Askerî Devrim” adlı ikinci bölüm, birinci bölümün bir devamı olarak ilerlemesine karşılık konuya yeni bir basamak ekleyerek askerî devrim kuramının Osmanlı tarafına odaklanmaktadır. İkinci bölüm öncelikle Osmanlı askerî yapısı üzerine batılı tarihçilerin askerî devrim yaklaşımı üzerinden yürüttükleri bakış açısını ele alarak başlamaktadır. Geoffrey Parker, Colin Imber gibi batılı tarihçilere göre askerî devrim Avrupalıdır yani Avrupa’da meydana ortaya çıkmıştır. Bu tarihçilere göre devrimin merkezi İspanya, Hollanda, Fransa, İtalya ve İsveç gibi ülkelerdir. Bu düşünceye göre batıda ortaya çıkan ve batılı olan askerî devrim karşısında Osmanlı askerî teşkilatının yıkıcı derecede etkilendiği oldukça kesin ve etnosentrik bir bakış açısıyla savunulmaktadır. Hatta bu yaklaşım Osmanlı askerî tecrübesini, batılı askerî devrimin bir sağlamasını yapmak amacıyla kullanılmaktadır. Öyle ki 16. yüzyılın ortaları gibi henüz erken bir tarihte Osmanlı kuvvetlerinin Avrupa’da Habsburg kuvvetleri karşısında etkisiz kalmaya başladığı düşüncesi askerî devrim kuramı üzerinden savunulmaktadır.

Birçok batılı tarihçiye göre Osmanlıların Avrupa’da ilerleyişinin duraksaması, yaşanan askerî yenilgiler ile askerî teknolojideki gerilemeler gibi hususların hepsi Osmanlıların, batı askerî devrimi karşısındaki çaresizliklerinden kaynaklanmaktadır. Fakat bu kesin ve etnosentrik yaklaşımlar gerçekten de doğru muydu? Özgür Kolçak bu noktada iddia edilen kesin yargılara karşılık sorduğu sorular ve bu sorulara verdiği yanıtlar ile konunun aslında batılı tarihçilerin savunduğu kadar kesin olmadığını ortaya koymaktadır. Osmanlılar aslında batıda gerçekleşmeye başlayan askerî devrimin farkındaydılar. Gerek askerî teknolojide ortaya koyduğu dönüşüm gerekse de bu teknolojiye uygun personel dönüşümünü gerçekleştirilmesiyle askerî devrim süreci içerisinde aktif olarak bulunduğu Özgür Kolçak’ın ortaya koyduğu bilgiler ışığında ifade edilmektedir.

Bu ifadelerin ardından bölüm Osmanlı merkezci bir askerî tarih yazımı üzerinde durmaktadır. Konu çoğunlukla Osmanlıların ateşli silah teknolojisinde kaydettikleri ilerlemeye, ateşli silah kullanımına dair taktiklere ve Osmanlıların yalnızca ateşli silahlara bağlı kalmayıp esnek ve çeşitli taktikleri ne denli ustalıkla kullandıkları üzerinde ilerlemektedir. Ayrıca bu noktada Osmanlıların, üretip ihraç ettiği ateşli silahlar vasıtasıyla ateşli silah teknolojisinin Uzak Doğu’ya kadar geniş bir Asya coğrafyasına yayılmasındaki etkin rolü de vurgulanmaktadır. İkinci bölüm askerî devrim ve ateşli silah teknolojisi üzerinden ilerlemesinin ardından Yeniçerilerin muharebe sahasında kullandığı kalkan, mızrak ve ateşli silahlar ile bu silahların kullanımındaki taktikler üzerinde ilerlemeye devam etmektedir. Çoğunlukla ateşli silahlar ile özdeşleşmiş olan

veniçerilerin mızrak ve kalkan gibi farklı silahlar kullandığı ve bu silahlara uygun biçimde taktikler uyguladığı da ifade edilmektedir.

İkinci bölümün üzerinde durduğu bir diğerkonu da yaylım ateşive bu taktiğinin icrasıdır. Özgür Kolçak, yaylım ateşitaktiğini askerî devrim üzerinden ele alınmaktadır. Hem Osmanlı ordusunda hem de Avrupa ve Asya ordularında kullanılan yaylım ateşitaktiğinin hangi sebeplerle ortaya çıktığı, hangi formasyonlarda kullanıldığı ve büyük coğrafi mesafelere rağmen birbirleri ile bir bağlantının var olup olmadığı gibi hususlar üzerinden konu ifade edilmektedir. Bölümün üzerinde durduğu son konu da Erken Modern Osmanlı kale mimarisidir. Kale mimarisindeki dönüşüm, Osmanlıların bu dönüşüm içerisinde bulunduğu nokta, Osmanlıların kale inşa etme hazırlıkları ve kale inşa süreci bölümün son parçasını oluşturmaktadır.

“Hünkâr Kullarından Devlet Ordusuna” adlı üçüncü bölüm, 1570 tarihi itibariyle Osmanlı ordusunun hem personel hem de ateşli silah temini noktasında ciddi miktarda büyümesinin sebepleri üzerinde durmaktadır. Özgür Kolçak’a göre yaşanan bu ciddi büyümenin başlangıç noktası 1570-1574 tarihleri arasında gerçekleşen kapsamlı deniz hareketleri ve devamında başlayan 1578-1590 Osmanlı-İran savaşıdır. Osmanlıların gerçekleştirdiği deniz seferleri ve doğu cephesinde sürdürdüğü yoğun askerî mücadele Osmanlı askerî yapısının, Avrupalı rakiplerinin bulunduğu batı cephesi ve batı teknolojisinden bağımsız bir biçimde değişime zorlandığı ifade edilmektedir. Her ne kadar göz ardı edilse de Osmanlı askerî yapısında yaşanan dönüşümde batı cephesinin olduğu kadar doğu cephesinin de payının bulunmakta olduğu bölümün üzerinde durduğu noktadır.

“Usta Savaşçının Pahalı Zevki: Ateşli Silahlar Çağında Osmanlı Okçuluğu” adlı dördüncü bölüm ilk olarak kendisini binlerce yıllık geçmişiyile muharebe sahasında kanıtlamış ve tarih boyunca Türk orduları ile özdeşleşmiş olan geleneksel yaylara karşılık henüz yeni bir teknoloji olan ateşli silahların Osmanlı ordusu içerisinde bir arada kullanıldıkları geçiş dönemine odaklanmaktadır. İlk dönem ateşli silahların kullanım etkinliği, atış hızı ve menzili gibi hususlar Osmanlıların usta kemankeşlerinde şüphe uyandırmaktadır. Özgür Kolçak bu noktada bahsi geçen her iki silah üzerinden avantaj ve dezavantajlar noktasında karşılaştırmalı bir değerlendirme de bulunuyor. Her iki silah üzerinden karşılaştırma yapıldıktan sonra okçuluk risaleleri üzerinden iyi eğitimli usta bir okçunun yetiştirilme sürecinden de bahsedilmektedir.

Bölüm bu noktadan sonra yay ve tüfek karşılaştırmasını farklı bir bakış açısı ile malî arşiv kaynaklarının kullanılması vasıtasıyla maliyet, üretim ve tedarik süreci üzerinden devam ettirmektedir. Konuya bu perspektiften yaklaşmak aynı zamanda çalışmanın öne çıktığı noktadır. Oldukça zahmetli ve titiz bir araştırmanın sonucunda Osmanlı ordusundaki yay kullanımının zaman içerisinde tüfek kullanımının gerisine düşmesinin ve sonunda yay kullanımının terk edilmesine giden sürecin sebepleri maliyet ve üretim hızı gibi etkenler üzerinden oldukça ufuk açıcı bir biçimde ele alınmıştır.

“Erken Modern Osmanlı Tüfeğinin Serencamı” adlı beşinci bölüm, Erken Modern dönemde üretilen Osmanlı tüfeğine odaklanmaktadır. Bölüm öncelikle Osmanlı ordusunda kullanılan ilk ateşli silahlara, bu silahların hangi dönemde kullanılmaya başladığına ve Türklerin ateşli silah teknolojisine ne zamandan beri aşına olduklarına

odaklanmaktadır. İlk kısmın ardından bölüm, 16. yüzyıl ile birlikte Osmanlı sarayında hizmete giren yabancı gayri müslim silah ustaları ile Türk silah ustaları hakkında bilgi vermektedir.

Bölümün devamı Osmanlıların ürettikleri tüfeklerin standardı üzerinde durmaktadır. Osmanlı Tüfek ustalarının ürettikleri çeşitli tüfek tipleri, bu tüfeklerin kullanım amaçları ve mühimmat olarak kullanılan mermiler hakkında arşiv kaynakları vasıtasıyla detaylı bilgiler vermektedir. Keza bölüm yalnızca bu nokta üzerinde durmamakta aynı zamanda tüfeğin ateşlenmesi esnasında kullanılan yardımcı malzemelerin üretim ve tedarigi, tüfek kundağı gibi parçaların korunması amacıyla satın alınan koruyucu malzemeler üzerine de bilgiler vermektedir.

Bölüm, yeniçerilerin kullandığı tüfek tipleri ve icra ettikleri tüfek talimleri hakkında da bilgiler vermektedir. Son olarak 1570 itibariyle Osmanlı ordusunda artan ateşli silah temini meselesinin Osmanlılar tarafından nasıl çözülmeye çalışıldığı da üzerinde durulan bir diğer konudur.

“Süvarinin Ateşle İmtihani: 16. Yüzyılda Osmanlı Atlıları ve Tüfekler” adlı altıncı bölüm Özgür Kolçak’ın deyimiyle deneysel bir bölümdür. Bölüm, Osmanlı süvarisinin at üzerinde ateşli silah kullanımını ele almaktadır. İlk kısım Avrupa ve Asya ordularında ateşli silah kullanan farklı süvari kuvvetlerine odaklanmaktadır. İlk kısmın ardından Osmanlı ordusunda yer alan atlı tüfekçilerin menşeinin neresi olduğu, hangi süvari kuvvetlerinin ateşli silah kullandığı, at üzerinde tüfek kullanım teknikleri ve Osmanlı atlı tüfekçilerinin hangi bölgelerde yayılım gösterdiği hususları üzerine detaylı bilgiler verilmektedir.

“16. Yüzyıl Osmanlı Süvariliğinin Maddî Şartları” çalışmanın yedinci ve son bölümüdür. Bölüm süvarinin en önemli yardımcısı olan savaş atı üzerine odaklanmaktadır. İlk olarak Yeniçağ’da Osmanlı toplumu içinde atın ne denli kıymetli bir araç olduğu konusu üzerinde durulmaktadır. Atın bu denli kıymetli bir araç olmasının yanı sıra at arzı da çok önemli bir husustur. Bu sebeple Osmanlılar at arzını makul bir seviyede tutabilmek amacıyla önlemler almakta ve ülke sınırları içerisinde at yetiştiriciliğini kendi oluşturduğu kurumlar vasıtasıyla yürütmektedir. Bu noktada İstabl-ı Amire ve burada yürütülen at yetiştiriciliği bölümün önemli noktalarındandır. Bölüm içerisinde at fiyatları ve at bakım masraflarının yer aldığı detaylı tablolar da yer almaktadır. Önceki bölümlerde Özgür Kolçak’ın malî kayıtları kullanarak yapmış olduğu incelemeler bu bölümde de savaş atı üzerinden detaylıca yapılmaktadır. Savaş atı yetiştiriciliği uzun süre almasından dolayı devlet bu konuda oldukça zorlanmakta ve tıpkı personel ve ateşli silah temininde olduğu gibi orduya savaş atı temininin de devleti oldukça zorladığı ifade edilmektedir. Bölümün sonunda devlet ahırlarında yetiştirilen savaş atlarının kapıkulu süvarilerine dağıtım meselesinin nasıl yapıldığı da anlaşılmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak Özgür Kolçak’ın çalışması batılı tarihçilerin iddia ettiklerinin aksine Osmanlı Devleti’nin, askerî devrim olarak adlandırılan bu yeni askerî gelişmelerin farkında olduğunu göstermektedir. Avrupa ordularında görülmeye başlanan yeni gelişmeler karşısında Osmanlılar kendi askerî yapısını geliştirerek, ordu içerisinde ateşli silah kullanan personel sayısını arttırmak gibi çeşitli hamlelerde bulunmuştur. Çalışma

içerisinde Osmanlı arşiv kaynaklarının etkin ve titiz bir biçimde kullanılması ile Osmanlıların tüm bu süreç içerisinde almaya çalıştığı önlemler ve girişimler net biçimde gösterilmektedir. Bazı noktalarda ise Osmanlıların, Habsburg yahut İspanyollara nazaran daha başarılı olduğu da çalışma içerisinde tespit edilmektedir. Devletin silah temini, silah üretimi ve askerini teçhizatlandırma biçimini malî kayıtlar üzerinden incelemek askerî devrimin Osmanlılarda da yaşandığının bir göstergesi olmaktadır. Bu sebeple Özgür Kolçak'ın bu yaklaşımı askerî tarih çalışmalarına yeni bir bakış açısı da katmaktadır.